

محرم در میان اقوام ایرانی / از شاه‌حسین‌گویان تا علم‌بندی

روایت محرم و سیاه‌پوشی ایران حکایت ارادت است، ارادت از نزدیک‌ترین شهرها به پایتخت تا دورترین آبادی‌ها و روستاها، جایی که آئین‌های عاشورایی فرصتی برای ادای دین و عرض ارادت است.

روایت محرم و سیاه‌پوشی ایران حکایت ارادت است، ارادت از نزدیک‌ترین شهرها به پایتخت تا دورترین آبادی‌ها و روستاها، جایی که آئین‌های عاشورایی فرصتی برای ادای دین و عرض ارادت است.

خبرگزاری مهر- گروه استان‌ها: ایران اسلامی روی نوا و نوحه و نام [laquo& حسین»](#)؛ اوج گرفته، دور یا نزدیک فرقی ندارد، صدا خیلی خیلی زود گوش و دلت را همراه می‌کند، هیئت‌های مذهبی از اول محرم خیمه‌های عزرا را به پا کرده‌اند و شب و روز شهر را شور و شعور بخشیده‌اند.

کوچه‌های را که قدم می‌زنند از شهر و روستا تا دورترین آبادی این دیار حرف و کلام یکی است، محرم حسابش با همه آئین‌ها جداست، ایران سیاه‌پوش در محرم حال و هوایش یکی است، غرب و شرق و شمال و جنوب ندارد، ترک و لر و کرد و بلوچ و ترکمن و عرب هم ندارد، اینجا همه لهجه‌ها و زبان‌ها و اقوام، حسین(ع) را صدا می‌زنند.

آیین‌های سنتی عاشورایی روایت گر عاشقانه‌ها؛ ای حزن‌انگیز از مردمان ایران است، عاشقانه‌ای که گاه سرتاپای اهالی این دیار را در خاک و [laquo& گل»](#) فروبرده تا هر عزاداری زمزمه کند: آب حیات من است خاک سر کوی تو.

روایت این عاشقانه از روزها قبل از عاشورا شروع می‌شود، از ایامی که همه چیز مهیای عرض ارادت دیگر است. خیمه‌ها در شهر پا می‌گیرد؛ دیوارها و خیابان‌ها سیاه‌پوش می‌شوند و نوحه‌های محلی تا روستاهای دورافتاده ضجه می‌زنند.

آئین‌های عاشورایی در ایران اسلامی هرکدام در نوع خود منحصر به فرد بوده که تاکنون تعدادی از آئین‌ها در فهرست میراث معنوی ایران نیز به ثبت رسیده است.

[laquo& طشت گذاری»](#)؛ مراسمی برای استقبال از ماه محرم

آیین‌ها و مراسم‌های عزاداری در ماه محرم همه‌ساله در سراسر کشور و به خصوص در شهرها و روستاهای مختلف آذربایجان شرقی با شور و عشق خاصی به امام حسین(ع) برگزار می‌شود و عاشقان آن حضرت عهده و ارادت خود را هر سال در قالب عزاداری مستحکم‌تر می‌کنند.

این آیین‌های عزاداری به فراخور فرهنگ و شیوه‌های مرسوم مردم استان آذربایجان شرقی متفاوت است و از دیرباز همواره در قالب هیئت‌های مذهبی و راه‌اندازی دسته‌ها و تکایا برگزار شده است.

یکی از نکات جالب در این خصوص به نحوه برگزاری مراسم‌های خاص ماه محرم مربوط می‌شود که آداب عزاداری پس از گذشت صدها سال، شکل خود را حفظ کرده‌اند.

مراسم طشت گذاری در بیشتر شهرهای استان قبل از آغاز ماه محرم برگزار می‌شود و به نوعی مراسم استقبال از ماه محرم نیز است. آیین طشت گذاری یکی از قدیمی‌ترین سنت‌ها و مناسک ایرانی است که در روزهای پایان ماه ذی‌الحجه برگزار می‌شود.

این آیین که به نوعی آماده شدن مردم برای ماه محرم و صفر نیز است به این نحو برگزار می‌شود که طشت‌های آب که نمادی از فرات هستند را به مساجد و حسینیه‌ها می‌آورند و این سنت به پیروی از اقدام امام حسین(ع) در مقابل سپاه حر است که در روز ۲۷ ذی‌الحجه، آب مشک‌ها را در طشت‌ها ریخته و تمام لشکر حر و اسب‌ها را سیراب کردند.

عزاداران حسینی در این آیین، طشت و زنج‌ها را بالای سر می‌گیرند و مسجد را دور می‌زنند. سپس در داخل آن و زنج‌ها آب می‌ریزند و مردم دست به طشت و آب آن می‌زنند و با امام حسین(ع) و حضرت ابوالفضل(ع) بیعتی دوباره می‌کنند.

برگزاری مراسم شام در مساجد شهرها و روستاها

یکی دیگر از آیین‌های این ماه برگزاری مراسم نذری در مساجد شهرها و روستاها است، به و زنج‌طوری و زنج‌که هر سال ۱۰ روز اول ماه محرم در بیشتر مساجد شهرها و روستاها بین مردم غذای نذری توزیع می‌شود.

به و زنج‌طور نمونه در شهر و تیمورلو و از توابع شهرستان آذرشهر، توزیع آبگوشت در تمام مساجد این شهر طی ۱۰ روز اول ماه محرم مرسوم است. به و زنج‌طوری و زنج‌که هر روز چند نفر با خرید گوسفند و قربانی کردن آن، مقدمات پخت و تهیه آبگوشت را در آشپزخانه مسجد فراهم می‌سازند و شب بعد از نماز مغرب و عشا، مردان محله در مسجد آن محله جمع شده و بعد از عزاداری و سینه و زنج‌زنی غذاهای نذری بین مردم توزیع می‌شود.

همچنین در ایام محرم مردم بسیاری از مناطق استان اقدام به توزیع گوشت و غذا بین عزاداران و همچنین نیازمندان منطقه می‌کنند.

پخش نذورات از جمله نان، شربت، شیر داغ و حلوا در امامزاده و زنج‌ها مرسوم است و حتی در برخی از امامزاده و زنج‌ها مردم گوسفند قربانی کرده و گوشت آن را در بین دسته و زنج‌ها پخش می‌کنند.

و زنج‌علم و گردانی و به یاد علمدار دشت کربلا

مراسم و زنج‌علم و گردانی و به یاد علمدار دشت کربلا از دیگر مراسم و زنج‌های مردم استان در ایام محرم است. علم و زنج‌های متبرک به نام حضرت ابوالفضل(ع) صبح عاشورا توسط فرد خاصی که علم و زنج‌گردان نام دارد گردانده می‌شود و در گذشته علم و زنج‌گردان از سادات محل انتخاب می‌شد.

در روزهای اول محرم در زمان شکل و زنج‌گیری دسته عزاداری روستا، علم و زنج‌ها یکی و زنج‌یکی وارد و در میدان گردانده می‌شوند. این مراسم در طول دو ماه محرم و صفر در اغلب نقاط استان و به و زنج‌خصوص در مراغه که معروف و زنج‌ترین بخش شهر بخشایش است و نیز در قرا ملک تبریز برگزار می‌شود و گاهی از صبح عاشورا تا بعدازظهر ادامه می‌یابد.

برگزاری سنت قدیمی علم بندی در آذربایجان

برگزاری سنت قدیمی و زنج‌علم بندی و زنج‌در آذربایجان شرقی مرسوم است. این مراسم به و زنج‌خصوص در شهر مراغه و محله دروازه مراغه در سومین روز محرم برگزار می‌شود.

سرپرست هیئت و زنج‌ها پارچه و روسری و زنج‌ها را بر روی علم نصب می‌کنند که ارتفاع آن به ۵۰ متر می‌رسد. علم را در مسجد لباس می‌پوشانند و با سلام و زنج‌وصلوات به میان جمعیت می‌آورند و تا اربعین به همان صورت برافراشته می‌ماند و ۲۸ صفر گروه و زنج‌های سینه و زنج‌زنی و نوحه و زنج‌خوانی مراغه علم را برداشته و به مکان قبلی منتقل می‌کنند. بر بالای علم پنجه یا تیغه نصب می‌شود.

شاه حسین گویان رایج و زنج‌ترین آیین ماه محرم

شاه حسین گویان نوعی مراسم مذهبی است که در ایام ماه محرم در بیش و زنج‌تر نقاط آذربایجان شرقی و به و زنج‌طور گسترده در تبریز برگزار می‌شود.

این مراسم از چند روز مانده به ماه محرم تا دهمین روز از همین ماه و ظهر عاشورا ادامه می‌یابد.

در زبان ترکی آذربایجانی، مردم به این مراسم «شاخ» می‌گویند که کوتاه شده واژه «شاه» است.

قدیمی‌ترین مراسم عزاداری منحصر به فرد آذری‌ها مراسم «شاخسی-واخسی» است، ریشه لغوی شاخسی واخسی چندان معلوم نیست، اما برخی آن را مخفف و تحریف شده می‌دانند.

دسته‌های عزاداری شاخسی-واخسی، از چند روز مانده به ماه محرم، شب‌ها در حسینیه‌ها و مساجد تشکیل شده و با حضور عزاداران، در صف‌های طولی و زنجیروار، راهی کوچه و خیابان شده و مرثیه‌ها و اشعار مذهبی در رثای سالار شهیدان و یارانش سر می‌دهند.

اوج این مراسم در ظهر عاشورا و پس از اتمام عزاداری ظهر عاشوراست که عزاداران، با ذکر «شاخسی، واخسی»، پس از طی کردن مسیری طولانی نهایتاً خود را به خیمه‌های به آتش کشیده شده (نماد خیمه‌های امام حسین(ع) و یارانش در کربلا) رسانده و به سوگ واقعه می‌نشینند.

عزاداران در مراسم شاه‌حسین گویان (شاخسی)، نوعی چوب مخصوص این نوع عزاداری را از زمین تا فرق سر خود حرکت می‌دهند، درحالی‌که هم‌هنگ پاهای خود را به زمین می‌کوبند، وقتی که چوب به سمت پایین آورده می‌شود، گروهی با صدای بلند ندای شاخسی (شاه‌حسین) و زمانی که چوب به سرشان نزدیک می‌شود، گروه دیگر با صدای بلند ندای واخسی (وای‌حسین) سر می‌دهند.

شام غریبان

عزاداران حسینی در غروب عاشورا، با تشکیل دسته‌های عزاداری به دو گروه تقسیم می‌شوند و بافاصله چند متری از همدیگر حرکت می‌کنند، ضمن همخوانی مرثیه‌ها و اشعاری که با سینه‌زنی همراه است، در شام غریبان امام حسین(ع) عزاداری می‌کنند.

عزاداران در این مراسم با حضرت زینب(س) و حضرت زین‌العابدین(ع) و سایر یاران و خاندان امام حسین(ع) ابراز همدردی می‌کنند.

مشعل گردانی «پولکه»

یکی از منحصربه‌فردترین مراسم‌های عزای حسینی که در واپسین روزهای دهه نخست ماه محرم در بخش‌هایی از جنوب استان آذربایجان شرقی برگزار می‌شود، مراسم مشعل گردانی «پولکه» شهرستان عجب‌شیر است.

نام نوعی توپ آتشین ساخته شده از پارچه است که آن را با سیمی می‌بندند و بعد از نفت اندود کردن، آتش می‌زنند.

در شب تاسوعای حسینی و شب عاشورا ده‌ها «پولکه» آتشین در میان عزاداری‌های دیگر و در فضای تاریک شب چرخانده می‌شود.

پولکه‌ها در تاریکی شب می‌چرخند و یاد ۷۲ خورشید فروزان دشت کربلا را گرامی می‌دارند.

در اعتقادات محلی مردم استان توسل به دسته‌های عزاداری برای شفای بیماران از سالار شهیدان جایگاه ویژه‌ای دارد به طوری که بارها مشاهده شده بیماران زیادی در مراسم‌های عزاداری شفا یافته‌اند.

شبیه‌خوانی در ظهر عاشورا

از معمول‌ترین آیین‌های عزاداری حسینی در این استان، شبیه‌خوانی و شبیه‌خوانی صورتی از بازسازی وقایع کربلا است.

در این آیین افراد به شیوه‌ای تجریدی به دو گروه اشقیا و امام‌خوان و خوان‌ها تقسیم می‌شوند. اشقیا با لباس سرخ و تیره و صدای ناهنجار و امام‌خوان‌ها با لباس سبز و صدایی دلنشین وقایعی چون شهادت حضرت عباس، حضرت علی‌اکبر، حضرت قاسم و امام حسین(ع) را به نمایش می‌گذارند.

مراسم شبیه‌گذاری از دیگر آیین‌های این ماه در استان است که در غروب تاسوعا هر کس در طول سال برای گشودن مشکلی نذر کرده است باید به درب ۴۱ مسجد برود و در هرکدام شمع روشن کند. گفته می‌شود در قدیم به دلیل نبود برق و چراغ، روشنایی هیئت‌ها از این راه تأمین می‌شد.